

УДК 338.432.1990/2014(477)

Яхно К.Г.
аспірант

Вінницького національного аграрного університету

СТАН РИНКІВ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ
ЗА ПЕРІОД 1990–2014 РР.STATE OF AGRICULTURAL MARKET OF UKRAINE
FOR THE PERIOD OF 1990–2014

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено проблемі стану ринків аграрної продукції України за період 1990–2014 рр. Охарактеризовано єдиний підхід до вивчення ринків аграрної продукції. Виявлено основних регіональних учасників ринків аграрної продукції. Подано єдиний аналітичний підхід до виявлення потенціальних партнерів ринку аграрної продукції.

Ключові слова: ринок аграрної продукції, розвиток сільського господарства, фермерське господарство, сільськогосподарське товариство.

АННОТАЦІЯ

Стаття посвячена проблеме состояния рынков аграрной продукции Украины за период 1990–2014 гг. Охарактеризован единый подход к изучению рынков аграрной продукции. Проанализированы основные региональные участники рынка аграрной продукции. Подано единый аналитический подход к обозначению потенциальных партнеров рынка аграрной продукции.

Ключевые слова: рынок аграрной продукции, развитие сельского хозяйства, фермерское хозяйство, сельскохозяйственное общество.

ANNOTATION

The article deals with the state problem of agrarian production for the period of 1990–2014. A unified approach to the study of agricultural products markets is characterized. The major regional participants of agricultural products market are analyzed. A unified analytical approach to identification of potential partners in the agricultural products market is applied.

Keywords: market of agricultural products, agriculture development, farming, agricultural society.

Постановка проблеми. Ринки аграрної продукції України, як і ринки інших держав, є зовнішніми та внутрішніми. Внутрішній ринок виконує основну функцію – задоволення потреб у харчових продуктах населення країни. Зовнішні ринки мають на меті реалізувати надлишки виробництва за межами країни з метою отримання більших прибутків порівняно із внутрішнім ринком. Як показує практика, більш якісна продукція, що є конкурентоспроможною, продається на зовнішньому ринку, а для населення ввозиться інша, більш дешева, продукція іноді сумнівної якості і незрозумілого походження. У такий спосіб зберігається баланс продукції і отримується дохід.

Створення стратегічних планів розвитку ринків аграрної продукції в Україні є не вдячною справою. Єдиний зацікавлений суб'єкт в отриманні прибутків на користь держави – це сама держава. Проте на сьогодні вона не має ніякого впливу на процеси, що відбуваються в аграрному секторі, про що свідчать дані Державної служби статистики України (рис. 1) [1, с. 77].

манні прибутків на користь держави – це сама держава. Проте на сьогодні вона не має ніякого впливу на процеси, що відбуваються в аграрному секторі, про що свідчать дані Державної служби статистики України (рис. 1) [1, с. 77].

Рис. 1. Частки сільськогосподарських підприємств відповідно до форм господарювання у 2014 р.

Як бачимо з діаграми, до суб'єктів виробництва сільськогосподарської продукції належать індивідуальні господарства населення, фермерські господарства, господарські товариства аграрного сектору, сільськогосподарські виробничі кооперативи, державні сільськогосподарські підприємства. За даними Державної служби статистики, за період 2005–2014 рр. кількість сільськогосподарських підприємств скоротилась більш ніж на 2 тис. од., що становить приблизно 3,5% порівняно з 2008 р., коли підприємств налічувалось 59,059 тис. од. Як помітно з рисунка 1, найчисленнішою формою господарювання з 2005 р. є фермерські господарства, які налічують на сьогодні 40,826 тис. од., що становить від загальної кількості сільськогосподарських підприємств 73,14%. Не дивлячись на їх численність, і вони зазнали зменшення порівняно з 2008 р. на 0,93%, тобто на 3,038 тис. од. Щодо державних підприємств власності, то вони становлять лише 0,5% від загальної кількості сільськогосподарських підприємств. За статистичними даними, відсоток

Таблиця 1

	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Державні с-г підприємства, %	1	0,67	0,599	0,6	0,55	0,55	0,53	0,498	0,47

державних підприємств неухильно зменшується, а отже, держава втрачає й ті мінімальні важелі впливу на ринку аграрної продукції (табл. 1) [1, с. 77].

Як помітно з рисунка 1 і підтверджується таблицею 1, держава дійсно має мінімізований вплив на розвиток сільського господарства, на планування, корегування, на прогнозування ситуації в галузі. На нинішньому етапі все говорить про те, що держава вибрала метод непрямого економічного впливу. Держава не втручається у процес прийняття рішень суб'єктами ринку аграрної продукції, а лише створює передумови, за яких суб'єкти ринку оптимізують варіанти можливих рішень.

До непрямих методів державного регулювання належать: індикативне планування (Національний інститут стратегічних досліджень), добровільна участь суб'єктів господарювання у виконанні державних програм (Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р.), фінансова, кредитна, податкова політика, регулювання експортно-імпорتنних операцій тощо. До менш інтенсивних способів непрямого впливу на недержавні суб'єкти господарювання належать інформаційні та консультативні заходи (Аграрний союз України).

У зв'язку з послабленням державної політики у сфері регулювання економічних відносин в аграрному секторі економіки склалася ситуація, коли вітчизняні виробники не можуть реалізувати весь обсяг продукції, яку вони виробляють, тому дуже великий сегмент ринку охоплений товарами імпортного виробництва.

Мета дослідження – проаналізувати стан в аграрному секторі, використовуючи дані Державної служби статистики України, провести аналітичне дослідження стану регіональних ринків аграрної продукції України; надати рекомендації щодо вироблення стратегії розвитку регіональних ринків і перспективи їх виходу на міжнародні ринки.

Виклад основного матеріалу. Аналітики зазначають, що за період 1990–2014 рр. у

сільському господарстві стійко сформувалась індивідуальна система господарювання. Тобто у сільському господарстві є два сектори господарювання: корпоративний та індивідуальний, які й формують регіональну економіку та забезпечують функціонування різних ринкових інституцій ринку аграрної продукції. Кількість господарств і в кооперативному секторі, і в індивідуальному мають динаміку до зростання [3, с. 6]. Звичайно, така тенденція суттєво впливає на характер ринку аграрної продукції, на якість самої продукції, на її конкурентоспроможність і, звісно ж, на величину експорту сільськогосподарської продукції. Так склалося в країні, що наповнення внутрішнього ринку лягло на плечі господарств населення та фермерів малого бізнесу або початківців. На внутрішній ринок від господарських об'єднань надходить незначна кількість продукції швидкого псування або низької конкурентоспроможності. Щодо господарських об'єднань, то вони свою неконкурентну продукцію у більшості випадків відправляють на переробку і таким чином забезпечують роботу ринку готової продукції. Великі ж фермерські господарства намагаються вирощувати зернові, що завжди мали великий попит на зовнішньому ринку. Фермерські господарства мають земельний фонд за рахунок паїв сільського населення. Такі фермери не займаються розведенням худоби, тому дуже загрозлива ситуація склалася на ринку м'яса і молока. Внутрішні ринки м'яса і молока існують за рахунок господарств населення.

Відповідно до Закону України «Про сільське господарство» (2011 р.) ринки аграрної продукції можна класифікувати так [4]:

Як помітно зі схеми, ринок продукції рослинництва тісно пов'язаний з ринком продукції тваринництва. Якщо буде корм – буде худоба, а отже, буде м'ясо й молоко. Не можна нехтувати і ринком відходів – це добрива для землі, це автономне опалення, це вторинний корм і т.п. Найголовніша мета ринків – наповнення внутрішнього ринку відповідного регіону. Отримані надлишки реалізувати на більш вигідних умовах і у більш вигідний час на ринках аграрної продукції інших регіонів або на зовнішньому ринку.

Для прикладу розглянемо ринок зерна. Це більш популярний і перспективний ринок. Завжди існує високий попит на зерно у світі, тому цей ринок є у кожному регіоні. Ринок зерна – це фінансовий баланс регіону. Він ніколи не є програшним, а тому привабливий для фермерських господарств різних категорій. Яка ж ситуація спостерігалася з ринком

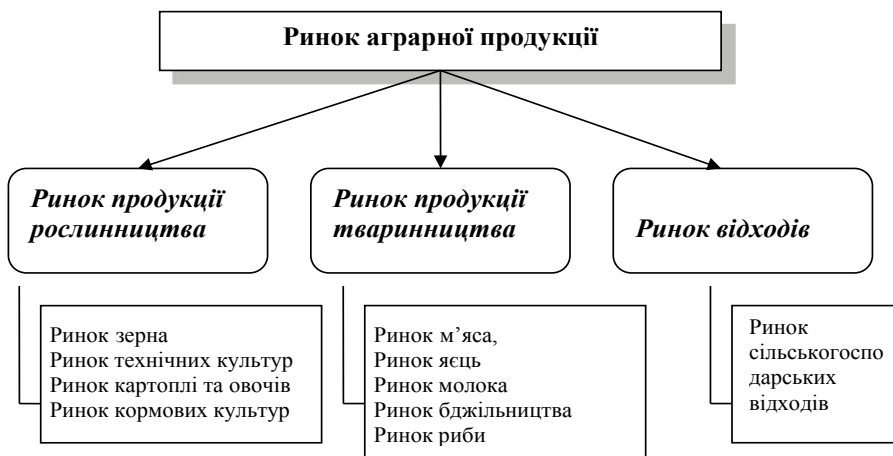

Рис. 2. Класифікація ринків аграрної продукції

зерна протягом 1990–2014 рр. (рис. 3) [1, с. 86; 2; 5]. Діаграма побудована за даними Державної служби статистики України за 2013 р., аналіз виконано за достатньо значний проміжок часу від 1990 до 2013 р. З року в рік одні й ті ж є лідерами у виробництві зерна. Тому за діаграмою легко спрогнозувати й результати 2014 р.: за висотою піків навіть можна визначити врожайні роки. Найбільш врожайним був 2013 р. Всі зернові регіони мали високі врожаї, крім Запорізької області, яка мала невисокий врожай порівняно з 1990 р., коли був найбільший врожай за досліджуваний період. Не зерновими регіонами, а отже потенційними покупцями зерна, відповідно до діаграми можуть бути Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська і Чернівецька області.

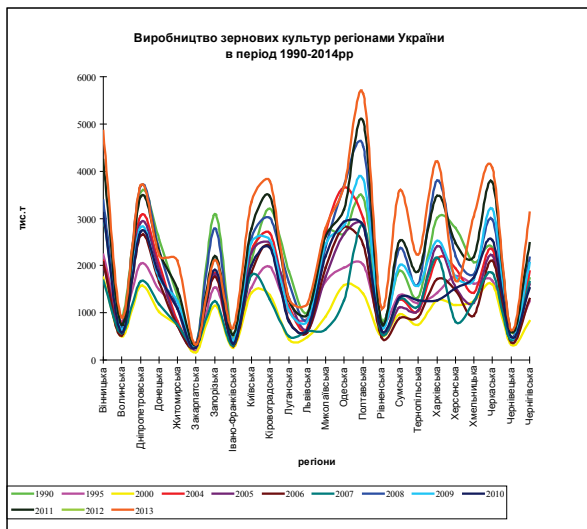

Рис. 3. Діаграма виробництва зернових культур у регіонах України з 1990–2014 рр.

Як бачимо з рисунка 3, ми маємо і регіон-житниці (за даними 2013 р.) (див. табл. 2):

Таблиця 2
Регіони-житниці України

Регіон	тис. тонн	%
Полтавська	5 640	9,05515
Вінницька	4 852	7,7899976
Харківська	4 202	6,7464076
Черкаська	4 068	6,5312676
Кіровоградська	3 781	6,0704825
Дніпропетровська	3 710	5,9564903
Одеська	3 671	5,8938749
Сумська	3 588	5,7606165
Київська	3 343	5,3672634
Чернігівська	3 124	5,0156538

Якщо проаналізувати врожайність зернових у 2014 р., то результати не зміняться (див. рис. 4). Єдиною поправкою діаграми є стан Луганської і Донецької областей. У зв'язку з бойовими діями

у 2014 р. достовірних даних про збір врожаю статистичних даних немає, за інформацією у ЗМІ, увесь врожай у регіонах був знищений, крім того не взято до розгляду статистичні дані АР Крим (у зв'язку з окупацією 2014 р.) [2].

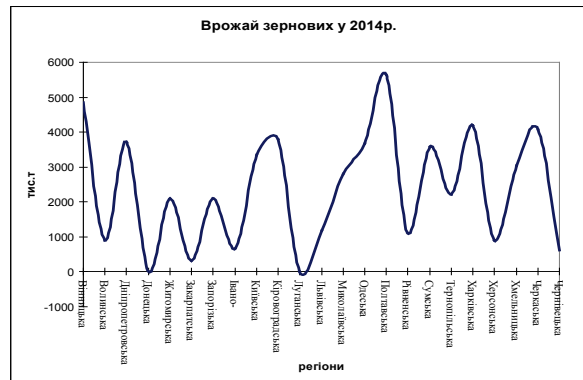

Рис. 4. Діаграма врожаю зернових у 2014 р.

Для планування стратегії розвитку того чи іншого ринку аграрної продукції потрібно розраховувати заздалегідь: необхідний запас продукту в регіоні, використовуючи дані про кількість населення в регіоні; річні потреби у певному продукті всього населення регіону; закласти ризики неврожайності; залишити посівний матеріал (актуально для ринку зерна); репродуктивне поголів'я (актуально для ринку

Таблиця 3
Розрахункова таблиця надлишку вирощених овочів у регіонах України

Регіон	Вироблено, тис. тонн	Необхідно, тис. тонн	Надлишок, тис. тонн
Вінницька	482	264	218
Волинська	282	169	113
Дніпропетровська	600	539	61
Житомирська	225	207	18
Закарпатська	289	204	85
Запорізька	425	291	134
Івано-Франківська	163	225	-62
Київська	546	280	266
Кіровоградська	200	161	39
Львівська	457	411	46
Миколаївська	463	191	272
Одеська	409	389	20
Полтавська	463	238	225
Рівненська	256	188	68
Сумська	189	186	3
Тернопільська	252	175	77
Харківська	708	445	263
Херсонська	1 161	176	985
Хмельницька	209	214	-5
Черкаська	362	206	156
Чернівецька	232	147	85
Чернігівська	210	174	36

м'яса); врахувати витрати для функціонування ринку готової продукції і т.п.

Для прикладу розглянемо ринок свіжих овочів (див. табл. 3).

Як помітно з таблиці, лідером у вирощуванні овочів є Херсонська область. На землі Херсонщини не росте пшениця, проте тут сприятливий клімат для вирощування цибулі, ранньої картоплі, помідорів, перцю, баштанних, персиків, абрикос, черешень і т.п. Крім того, цей регіон спеціалізується на ранніх сортах відкритого ґрунту. Потенційними лідерами на ринку овочів, крім Херсонського регіону, можуть бути: Вінницький, Київський, Миколаївський, Полтавський, Харківський регіони. Слід зауважити, що Київський регіон є лідером з вирощення овочів закритого ґрунту, на відміну від Херсонщини.

Найбільш загрозлива ситуація складається на ринку м'яса і молока. З 24-ох регіонів України лише Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Київська, Черкаська області можуть бути продавцями на внутрішньому ринку м'яса. Проте якщо розглянути в цілому по країні, то надлишок становить всього 7 тис. тонн м'яса, а з чого ж тоді виготовляти ковбасні вироби, балики, паштети і т.п.? У зазначених вище регіонах переважає м'ясо курей, а не ВРХ. Отже, висновок один – країна є імпортозалежною щодо м'яса. Кризова ситуація на ринку м'яса склалася у Донецькому, Запорізькому, Кіровоградському, Луганському, Миколаївському, Харківському регіонах.

Щодо ринку молока, то всі з ностальгією згадують 1980 р., коли в останнє було зафіксовано максимальну кількість молочних ферм і поголів'я ВРХ. Відтоді кількість молока від сільськогосподарських підприємств зменшилася у 2,2 рази, а кількість переробних заводів становить всього 150 із 460. Проте збільшилось надходження молока від господарств населення. Не дивлячись на таке збалансування за кількістю, молоко втрачає у якості, а отже, все більше зовнішніх ринків молока для нас будуть закриті (в першу чергу Російський і Казахстанський). Внутрішній ринок молока і молокопродуктів 2014 р. характеризується подальшим

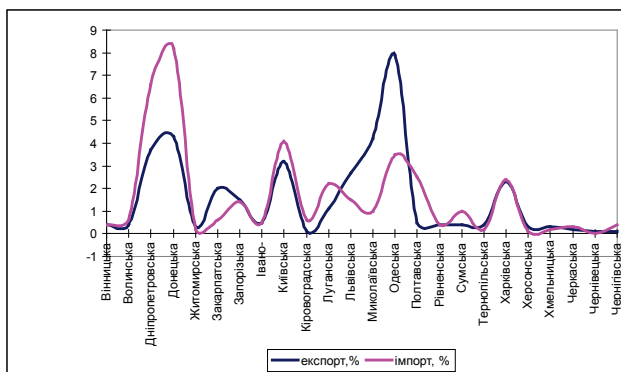

Рис. 5. Діаграма експортно-імпорتنих операцій регіонів України у 2014 р.

скороченням поголів'я корів господарств усіх категорій, зменшенням обсягів виробництва молока, зростанням цін на продукцію, зменшенням рівня платоспроможного попиту і відповідно кількості споживання молока і молокопродуктів [6].

Проаналізуємо експортно-імпорتنю ситуацію в цілому по Україні, беручи до уваги регіони (див. рис. 5).

Як помітно з рисунка 5, імпорт залежними регіонами є: Волинський, Дніпропетровський, Донецький, Київський, Луганський, Сумський, Чернігівський регіони. На нуль вийшли Івано-Франківський, Рівненський, Харківський регіони. Нульові значення означають одне – скільки реалізували товару, на стільки ж і закупили. Наприклад, Дніпропетровський регіон – це промисловий регіон, він може вести торгівлю промисловими товарами, а закупляти продовольчі. Миколаївський і Одеський регіони – це портові регіони, і їх товарообіг – це перепродаж товарів як із країни, так і в країну. Це офіційні регіони-посередники, головні транспортно-торговельні артерії країни.

Завершуючи наше аналітичне дослідження, ми пропонуємо нескладний алгоритм дій для ефективної оцінки стану регіонального ринку аграрної продукції. Цей алгоритм простий, і ним може скористатися будь-який пересічний громадянин, який захоче спробувати свої сили в аграрному бізнесі.

Алгоритм дослідження стану регіонального ринку аграрної продукції:

1. Для оцінки стану регіонального ринку аграрної продукції необхідно провести аналітичне дослідження самого регіону, врахувати стан земельного фонду, концентрацію фермерських господарств, активних господарств населення, територіальне розташування господарських товариств, виробничих кооперативів, приватних підприємств і т.п.

2. Виявити напрямки роботи кожного учасника ринку аграрної продукції.

3. Врахувати відсоток його впливу на сумарний товарообіг регіонального ринку.

4. Вивчити стан ринку аграрної продукції регіонів-сусідів (для міжрегіональної торгівлі).

5. Вивчити товарний міжнародний ринок аграрної продукції і виявити можливих партнерів на зовнішньому ринку аграрної продукції.

6. Врахувати затрати на транспортування аграрного продукту, зберігання, насіннєвий фонд і відсоток на неврожайність наступного року, затрати на корм, виплату паїв, пальне та інші види ризиків.

7. Для успішної роботи регіонального ринку аграрної продукції слід пам'ятати, що виробник найбільший вираш від роботи матиме за умови замкнутого циклу, тобто заціклюватись на вирощенні однієї пшениці, кукурудзи, соняшника і ріпака фермеру не можна ні в якому разі.

8. Потрібно дбати про відновлення родю-

чості ґрунтів. Найпростішим засобом відновлення було, є і буде тваринництво.

Висновки. За аналізом статистичного довідника, міжрегіональна торгівля активно відбувається на ринку палива. Відомості про міжрегіональний товарообіг на ринку аграрної продукції відсутні. У своїй статті ми намагалися випрацювати єдиний підхід до вивчення ринків аграрної продукції, виявити основних регіональних учасників ринків аграрної продукції. А також подали єдиний аналітичний підхід до виявлення потенціальних партнерів ринку аграрної продукції. Під час роботи над статтею виявилось, що більшість фермерських господарств працюють лише з декількома об'єктами торгів. Серед цих об'єктів обов'язково є зернові (значний відсоток): ріпак, кукурудза, соя. Дуже малий відсоток фермерських господарств, які мають замкнутий цикл виробництва, звідси й виникають значні перебої у господарюванні. Для таких господарств постійною проблемою є пошук вигідного посередника.

Щодо господарських товариств, то ситуація тут краща, хоча і в них є перебої у господарюванні.

На нашу думку, найголовніша проблема функціонування регіональних ринків аграрної продукції знаходиться у площині людського фактора. Всі хочуть мати прибуток зараз, і ніхто не хоче прораховувати свої дії. Тому система посередників дуже розвинена у нашій країні.

Ми вважаємо, що внутрішнім ринком аграрної продукції повинно опікуватись сільськогосподарське товариство, до якого входять фермерські господарства та господарства населення. Це об'єднання змушене виробляти стратегію співпраці, партнерства, дбати не лише про власний прибуток, а й про розвиток всього регіону. А розроблений нами алгоритм вивчення стану регіонального ринку аграрної продукції стане в нагоді під час їх роботи. Особливу увагу слід звернути на міжрегіональні торговельні зв'язки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Україна у цифрах 2013 : стат. зб. / за ред. О.Г. Осауленка ; Державна служба статистики України. – К. : ТОВ «Видавництво «Консультант», 2014. – 236 с.
2. Статистичний збірник 2014 р. [Електронний ресурс].
3. Українська модель аграрного розвитку та її соціально-економічна переорієнтація: наук. доп. / [О.М. Бородіна, В.М. Гесць, А.О. Гуроров та ін.] ; за ред. В.М.Гейця, О.М.Бородіної ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – 56 с.
4. Закон України «Про сільське господарство» (2012р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukrajine-pro-silskohospodarstvo.html.
5. Україна у цифрах 2012 : стат. зб. / за ред. О.Г. Осауленка ; Державна служба статистики України. – К. : ТОВ «Видавництво «Консультант», 2013. – 236 с.
6. Ринок молокопродуктів в Україні: проблеми експорту та імпорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : v Kurse.ua/ua/business/rynok-molokoproduktov-v-ukraine.html.